

Pan Tadeusz Mickiewicza

Tytuł i temat

- Utwór bierze swój tytuł od imienia jednego z bohaterów – Tadeusza usynowionego przez Sędziego Soplicę. Tadeusz to przedstawiciel nowego społeczeństwa, człowiek o nowoczesnym spojrzeniu na rzeczywistość wyzwolony z feudalnych obciążeń tak bliskich pokoleniu Sędziego. Imię otrzymał po Kościuszcze. Tak jak on wyznaje demokratyczne idee, które potwierdza czynem – obejmując majątek, znosi pańszczyznę. Z tego też względu imię Tadeusza – postaci wcale nie pierwszoplanowej – zostało umiejscowione w tytule utworu: dla zaakcentowania faktu, że nowy kształt Polski wiąże się bezpośrednio z postępowaniem najmłodszego pokolenia, jego postawą i dojrzałością obywatelską.
- Tematem utworu jest historia szlacheckiego zajazdu na dwór w Soplicowie, ale w rzeczywistości to tylko pretekst do ukazania obszernego obrazu bliskiej sercu ojczyzny.
- Odsunięcie akcji w przeszłość dało sposobność do przedstawienia ginących już typów ludzkich i obyczajów. Powiązanie akcji z wydarzeniami historycznymi jest wyrazem marzeń poety o wyzwoleniu ojczyzny i możliwości powrotu do kraju.
- *Pan Tadeusz* jest więc utworem zgodnym z założeniami romantycznego historyzmu i regionalizmu. Nie odpowiada jednak w pełni założeniom poetyki romantycznej: odkrywa piękno codziennego bytowania, zwykłego szczegółu (to elementy konwencji sielankowej).

Czas

Pan Tadeusz powstał w latach 1832-1834 w Paryżu na emigracji. W zamierzeniu autora był próbą powrotu do dzieciństwa.

Gatunek

To nowożytna epepeja – przedstawiająca panoramiczną wizję społeczeństwa w przełomowym dla niego momencie.

Uwaga! Jest to społeczność rzecz jasna szlachecka, bo pamiętajmy, że w sarmackiej Polsce jedynie szlachta pretendowała do miana narodu. Ukazał ją Mickiewicz w pełnym rozwarstwieniu majątkowym (od przedstawicieli arystokracji, poprzez szlachtę średniozamożną, szlachtę na urzędach, do szlachty zaściankowej) i z uwzględnieniem bogactwa typów ludzkich. Momentem przełomowym dla społeczności szlacheckiej jest zarówno przemarsz wojsk napoleońskich w 1812 roku zapowiadający nadejście wolności, jak i uwłaszczenie chłopów zwiastujące zmierzch sarmackiej, feudalnej Rzeczypospolitej.

Zapamiętaj

Pan Tadeusz to poemat epicki, historia szlachecka z 1811 i 1812 roku opowiedziana w dwunastu księgach. Pisany był na emigracji, a wydany został w 1834 roku w Paryżu.

Geneza

Okoliczności powstania utworu wiążą się bezpośrednio z klęską powstania listopadowego i wielkim exodusem jego uczestników na zachód Europy w obawie przed represjami ze strony carskiej Rosji. Mickiewicz znalazł się w centrum Wielkiej Emigracji, bo wraz z końcem 1832 roku wyjechał z Drezna do Paryża.

Tu zaskoczyła go aura nieprzyjazna: waśnie i kłótnie emigracyjne, wzajemne oskarżanie się o upadek powstania, szukanie winnych, nastroje pesymizmu i rozgoryczenia.

W tak napiętej atmosferze zapragnął poeta oderwać się od tak dramatycznej terażniejszości i wskrzesić czas miniony, kiedy Polska szlachecka żyła nadzieją i pewnością odzyskania ojczyzny przy boku Napoleona.

W obliczu narodowej klęski czuł wewnętrzną potrzebę stworzenia przynajmniej fikcyjnej rzeczywistości określonej przez ład i porządek. Efektem – *Pan Tadeusz*, pełen nostalgii poemat o raju utraconym.

Zobacz:

Co się dzieje?

- Rzec dzieje się w środowisku zamożnej (Soplicowie) i drobnej szlachty (Dobrzyńscy) w okolicach Soplicowa, gdzie centrum jest dwór szlachecki, ale ważną rolę odgrywa też opustoszały zamek Horeszków. Młody dziedzic Tadeusz Soplica powraca ze szkół na wakacje. Wita go stryj – Sędzia i jego liczni goście.
- Perypetie miłosne Tadeusza (kochając Zosię, przypadkowo wplątuje się w romans z jej opiekunką Telimeną) są jednym z trzech równoległe rozwijających się wątków akcji. Pozostałe to: spór Sędziego i Hrabiego o zamek oraz działalność spiskowa Księdza Robaka.
- Spór dwóch rodów doprowadza do punktu kulminacyjnego w postaci zajazdu. Kres osobistym porachunkom kładzie przybycie batalionu rosyjskiego: w obliczu wroga szlachta jednoczy się, staje do bitwy i ją wygrywa. Skutki są jednak opłakane – dochodzi do dekonspiracji spisku i przymusowej emigracji. Śmiertelnie ranny Robak spowiada się przed Klucznikiem Gerwazym (mścicielem Stolnika) i uzyskuje przebaczenie. Dwie ostatnie księgi przedstawiają wkroczenie na Litwę wojsk napoleońskich (historyczne wydarzenia roku 1812). Podczas wyprawionej w Soplicowie uczyty ku czci wodzów polskich, Kniaziewiczza i Dąbrowskiego, odbywają się zaręczyny Tadeusza i Zosi. Poemat kończy się w atmosferze entuzjazmu i wiary w sukces wyprawy Napoleona na Rosję.
- Wiążąca dla wymowy utworu jest postać i historia Księdza Robaka. Z jego przedśmiertnej spowiedzi wynika, że habit bernardyna kryje [Jacka Soplicę](#), brata Sędziego, a ojca tytułowego bohatera. Jacek starał się niegdyś o rękę córki Stolnika Horeszki. Zorientował się jednak, że nie dostanie Ewy za żonę – bardzo to przeżył. Upokorzony, w odruchu rozpaczony zabił magnata przy pierwszej nadarzającej się ku temu okazji – w chwili gdy Stolnik bronił właśnie zamku przed wspomagającym targowiczian wojskiem rosyjskim. Morderca został uznany za narodowego zdrajcę.

Jacek musiał opuścić kraj, winę zaś odpokutował jako zakonnik, żołnierz i emisariusz napoleoński. Powróciwszy do Soplicowa, przez nikogo nierozpoznany, zamierzał położyć kres kłótni rodowej Horeszków i Sopliców przez małżeństwo Tadeusza ze zubożałą wnuczką Stolnika – Zosią.

- Zbiorowość szlachecka pokazywana jest jako reprezentująca takie wartości, jak: patriotyzm, waleczność, poczucie więzi społecznej, ale ma także istotne wady, jak: prywata, pieniactwo, pycha. Na przywary szlachty spogląda jednak Mickiewicz oczami humorysty, nie zaś satyryka. Z mniejszą dozą sympatii, bardziej satyrycznie przedstawieni zostali odstępcy od obyczaju polskiego: Hrabia – angelman i Telimena – miłośniczka Petersburga.

Zobacz:

Ważne postacie

Bohaterów w Panu Tadeuszu występuje ponad czterystu. Obok fikcyjnych są słynne postacie historyczne i może mniej znani, ale autentyczni mieszkańcy Litwy, których barwne sylwetki przetrwały we wspomnieniach Adama Mickiewicza.

Bohaterowie *Pana Tadeusza* są poddani zabiegowi indywidualizacji poprzez przypisanie im charakterystycznej skłonności, rekwizytu, powiedzonka.

- **Sędzia Soplica** – właściciel Soplicowa i znajdującego się nieopodal dawnego zamku Horeszków, który otrzymał na mocy carskiego ukazu po śmierci Stolnika; dobry, stateczny gospodarz, chociaż chwilami i jemu nie brakuje szlacheckiego temperamentu, strażnik etykiety – dba, aby wszystko w Soplicowie odbywało się według ustalonego porządku, często prawi nauki o grzeczności.
- **Ksiądz Robak** – w rzeczywistości Jacek Soplica, brat Sędziego, dawny ulaka, który „trząsł całym powiatem”. Kochał córkę Stolnika Ewę, ale był zbyt biedny, aby zostać jej mężem. W trakcie najazdu Moskali na zamek zabił Stolnika i okrył się hańbą. Postanowił odkupić swoje winy. Wstąpił do zakonu. Wyemigrował na zachód Europy, brał udział w walkach armii napoleońskiej. Powrócił do kraju jako emisariusz, by przygotować w Polsce powstanie. W trakcie bitwy z Moskalami odniósł ranę. Przed śmiercią wyspowiadał się przed Gerwazym, wyznał swoje winy.
- **Tadeusz Soplica** – syn Jacka Soplicy i dziewczyny, z którą ten ożenił się bez miłości, żeby zapomnieć o ukochanej Ewie; Wychowywał się w Soplicowie w domu stryja, przekonany, że jego obydwój rodzice nie żyją. Wychowany został w duchu narodowych wartości, reprezentował nowoczesny, wolny od szlacheckich zaszczytów światopogląd. Jako przedstawiciel nowego, postępowo myślącego pokolenia zniósł pańszczyznę w Soplicowie. Wstąpił do armii, by walczyć o niepodległość Polski. W momencie rozpoczęcia akcji utworu ma około 20 lat.
- **Telimena** – kuzynka Sopliców, kobieta w dojrzałym wieku, ale wciąż wielkiej urody. Większość czasu spędzała w Petersburgu, stąd uchodziła we dworze Sopliców za znawczynię światowej mody i obyczajów. Była opiekunką Zosi, miała za zadanie wprowadzić ją w świat, nauczyć wykwinnych manier. Ponętą urodą i czar Telimeny sprawiała, że mężczyźni nie potrafili oprzeć się jej wdziękom. Próbowwała uwieść

najpierw Tadeusza, a potem Hrabiego. W efekcie musiała zadowolić się małżeństwem z Rejentem.

- **Zosia** – córka Ewy Horeszkówny wychowywana we dworze Sędziego. Młoda, piękna i jeszcze trochę naiwna dziewczyna, budząca zainteresowanie zarówno Hrabiego, jak i Tadeusza. Dorastała pod kuratelą Telimeny, ucząc się od bywalczyń petersburskich salonów nienagannego stylu bycia. Po miłosnych perturbacjach została narzeczoną Tadeusza.
- **Hrabia** – ostatni z rodu Horeszków, miał duszę artysty marzyciela i nieco kosmopolityczne spojrzenie na świat. Był trochę egzaltowany, potrafił długo patrzeć w niebo i podziwiać widoki lub spędzać upojne godziny nad strumykiem. W Soplicowie uchodził za dziwaka. Nosił charakterystyczny strój: biały surdut, a konną służbę przebrał za dżokejów. Podburzony przez Gerwazego wystąpił przeciwko Soplicom, żądając prawa do zwrotu zawłaszczonego przez nich zamku Horeszków. Po rozwiązaniu sporu o zamek wstąpił do armii Napoleona.
- **Podkomorzy** – sąsiad Sopliców, przyjmowany we dworze z wielkimi honorami. Miał najważniejsze miejsce przy stole. Był strażnikiem mody i obyczajów. Używał charakterystycznej złotej tabakiery. Z racji wieku i urzędu cieszył się powszechnym szacunkiem i uznaniem.
- **Wojski** – strażnik myśliwskiej etykiety w Soplicowie. Jego nieodłącznym rekwizytem był bawoli róg, którego używał podczas polowania. Dbał o to, aby polowanie odbywało się zgodnie z odwiecznymi rytuałami. Jako jedyny znał tajemnicę warzenia bigosu według starej receptury.
- **Gerwazy** – klucznik, wierny i oddany sługa Horeszków, świadek śmierci Stolnika. Żywił wciąż nienawiść do Sopliców, dlatego podburzał Hrabiego do odebrania im zamku. Przy pomocy szlachty z dobrzyńskiego zaścianka zorganizował w tym celu zajazd na dwór Sędziego, by wedle starego prawa siłą odzyskać dawną własność Horeszków. Po pojednaniu zwaśnionych stron był świadkiem przedśmiertnej spowiedzi Jacka Soplicy, któremu przebaczył dawne grzechy. Zwracał się do innych, używając charakterystycznego zwrotu „mopanku”.
- **Protazy Brzechalski** – były woźny trybunału, rezydent w domu Sędziego Soplicy.
- **Wojski Hreczecha** – zarządzał kuchnią i był mistrzem ceremonii, czuwającym nad właściwym przebiegiem posiłków (uczta w zamku i uczta zaręczynowa z popisowym serwisem), towarzyskich rozrywek i polowań.
- **Maciej Dobrzyński** – nazywany też Kurkiem na kościele, Zabokiem, Królikiem, Rózczką lub Maćkiem nad Maćkami. Był przywódcą zaścianka Dobrzyńskich, potomków szlachty mazurskiej, która przybyła na Litwę jeszcze za króla Władysława Jagiełły.
- **Podkomorzy** – najstarszy i najzacniejszy z gości Sędziego, orędowniki zachowania tradycji i dobrych wzorców przeszłości.

- **General Jan Henryk Dąbrowski** – postać historyczna, twórca Legionów Polskich we Włoszech. Wraz ze swym sztabem brał udział w uczcie staropolskiej, wydanej na cześć zaręczyn Tadeusza i Zosi.
- **Rejent Bolesta** – adwersarz Asesora w sporze o Kusego (chart Rejenta) i Sokoła. Zapalony myśliwy, właściciel charta, strzelby sagalasówki.

Uwaga! Główny bohater *Pana Tadeusza* – to zbiorowość – szlachta polska XIX wieku.

Historia w *Panu Tadeuszu*

Wydarzenia w *Panu Tadeuszu* rozgrywają się w czasie historycznym, bo w latach 1811-1812, w dobie walk napoleońskich, które dla Mickiewicza piszącego w latach 1832-1834 były już historią. A zatem główne wydarzenie historyczne utworu to ekspansja Napoleona na Rosję, z udziałem wojsk polskich.

- Występują w utworze autentyczne postacie historyczne (generał Dąbrowski, Kniaziewicz),
- wspominani są Napoleon, Kościuszko (po nim imię otrzymał tytułowy bohater), Rejtan, książę Józef Poniatowski.

Ta historia tworzy jednak terażniejszość utworu.

Natomiast historia jeszcze wcześniejsza znajduje wyraz w słynnym koncercie Jankiela, który „żyd pocziwy, Ojczyznę jako Polak kochał”:

- radosne wydarzenia Konstytucji 3 maja,
- tragiczną targowicę,
- rzeź Pragi (w czasie powstania kościuszkowskiego),
- utworzenie Legionów Polskich we Włoszech.

Każdy z epizodów wyrażony jest w muzyce, to gra Jankiela jest osią konstruuującą opowieść o losach kraju. Fakty, które przywołuje i zarazem interpretuje, mają przypomnieć czytelnikowi zdarzenia świetne i bolesne w historii Polski.

Główne wątki *Pana Tadeusza*

Pan Tadeusz to niezwykle obszerny utwór wierszowany z rozbudowaną, wielowątkową akcją. Umiejszcawia ją autor na Litwie, w powiecie nowogródzkim, w okolicach Soplicowa i Dobrzynia w latach 1811–1812. Bieg wydarzeń rozpoczyna się latem 1811 roku kończy zaś wiosną roku następnego, ale w retrospekcjach sięga końca XVIII wieku. W utworze spleta się ze sobą kilka wątków. Najważniejsze z nich to:

- **Wątek sporu o zamek** – należący niegdyś do Stolnika Horeszki zamek na mocy carskiego ukazu przeszedł w ręce Sędziego Soplicy, gdy w trakcie najazdu Moskali Stolnik stawiał zacięty opór, czym zyskał miano nieprzyjaciela Rosji. Stolnik zginął w trakcie ataku od kuli Jacka Soplicy, któremu wcześniej nie chciał oddać ręki swojej córki Ewy. Ta pogmatwana historia z przeszłości ciąży nad mieszkańcami Soplicowa,

zwłaszcza że żyje jeszcze ostatni z rodu Horeszków – Hrabia i dawny sługa Gerwazy. Odżywają dawne urazy. Gerwazy knuje przeciwko Soplicom, przypomina Hrabieму o jego prawie do zamku. Zgodnie ze szlacheckim zwyczajem przy udziale szlachty dobrzyńskiej organizuje zajazd, by odebrać dawną własność rodu Horeszków. Soplicowo kapituluje, ale wkrótce do dworu przybywają Moskale. W efekcie wobec zewnętrznego zagrożenia zwaśnione strony godzą się i stają do walki z nieprzyjacielem. Krwawa bitwa kończy się zwycięstwem szlachty. Zapowiedź zaślubin Tadeusza i Zosi ostatecznie rozstrzyga kwestię sporu o zamek.

- **Wątek polityczny** – wiąże się z działalnością Jacka Soplicy, który w mnisim przebraniu pod nazwiskiem Księdza Robaka przygotowuje na Litwie powstanie ogólnonarodowe. W momencie wkroczenia wojsk Napoleona pragnie pokazać wielkiemu cesarzowi, że Polacy nie czekają jedynie na wyzwolenie przez wielką armię, ale są aktywni i chętni do walki. Ksiądz Robak umiera raniony w bitwie z Moskalami, lecz praca emisariusza nie idzie na marne. W księdze XI obserwujemy przemarsz wojsk Napoleona przez ziemie litewskie na Moskwę. Do Soplicowa wraz z armią cesarza wkraczają także legiony polskie pod dowództwem generała Dąbrowskiego i generała Kniaziewicza. Radosnemu przyjęciu towarzyszą okrzyki „Wiwat, lud, wiwat, wszystkie stany!”. Polska żyje nadzieją na odzyskanie wolności. Dopełnieniem wątku jest koncert Jankiela – muzyczny obraz ojczystej historii ukazujący dorastanie narodu do nowych zadań.
- **Wątek romansowy** – ma charakter komediowy, przebieg miłosnych perypetii ukształtowany jest na wzór powieści walterscotowskiej. Zaczyna się od tego, że Tadeusz myli Zosię z Telimena, sądząc, że urocza istota, którą zobaczył przelotnie w momencie przybycia do Soplicowa, to Telimena. W efekcie zabawnej pomyłki młodzieniec zaczyna z nią romansować. Kiedy z przerażeniem odkrywa na jej twarzy zbyt grubą warstwę pudru i brak dwóch zębów, zmienia obiekt swoich miłosnych uniesień, zwraca się ku Zosi adorowanej z kolei przez Hrabiego. Niedługo po tym sytuacja się odwraca; Telimena snuje plany małżeńskie w stosunku do Hrabiego, ten jednak kocha bardziej romantycznie i żenić się nie ma zamiaru. W rezultacie więc praktyczna Telimena wychodzi za mąż za Rejenta, a Tadeusz oświadcza się Zosi.

Ważna postać – Jacek Soplica

Wiążąca dla wymowy utworu jest postać księdza Robaka. Z jego przedśmiertnej spowiedzi dowiadujemy się, że habit bernardyna kryje Jacka Soplicę, brata Sędziego, a ojca bohatera tytułowego. Jacek starał się niegdyś o rękę córki Stolnika Horeszki. Poczestowany „czarną polewką” w odruchu rozpaczki zabił magnata. Ponieważ w chwili zabójstwa Stolnik bronił właśnie zamku przed wspomagającym targowiczów wojskiem rosyjskim, morderca został uznany za narodowego zdrajcę. Jacek musiał opuścić kraj, winę zaś odpokutował jako zakonnik, żołnierz i emisariusz napoleoński. Powróciwszy do Soplicowa, przez nikogo nierozpoznany, zamierzał położyć kres kłótni rodowej Horeszków i Sopliców przez małżeństwo Tadeusza ze zubożałą wnuczką Stolnika – Zosią.

Dlaczego Jacek Soplica jest nowym typem bohatera romantycznego?

Jacek Soplica stanowi przykład bohatera ukształtowanego już według nowych wzorców poetyki romantycznej, aczkolwiek w pewnej mierze przypomina postacie znane z wcześniejszych dzieł romantycznych, chociażby utworów Byrona.

Jacek Soplica jako bohater romantyczny i nieromantyczny

- Pierwszy etap – młodość bohatera – odbiega od typowego schematu bohatera romantycznego. Soplica jest zawadiaką, hula, bierze udział w sejmikach – zupełnie nie pasuje do portretu uduchowionego, samotnego, wrażliwego poety.
- Cecha romantyczna – miłość Jacka do Ewy Horeszkówny jest nieszczęśliwa, jak u Wertera, Gustawa-Konrada. Uczucie nie może zrealizować się w małżeństwie.
- W życiu Jacka Soplidy dokonuje się metamorfoza, lecz nie tyle po odmowie przez Horeszków ręki Ewy, co po nieszczęsnym, niemal przypadkowym zabójstwie Horeszki. Soplica przemienia się w Księdza Robaka (przeistoczenie zaznaczone zmianą imienia). To typowa cecha bohatera romantycznego.
- Jako Ksiądz Robak bohater reprezentuje wiele cech romantycznych. Teraz jest samotny, waleczny, tajemniczy, jest bojownikiem o sprawy kraju, działa w ukryciu.
- Nie działa samotnie, jednostkowo, nie bierze całej idei wyzwolenia na siebie, przeciwnie, jego działalność jest racjonalna, jest on jednym z wielu emisariuszy, przygotowuje powstanie na Litwie. To znów odstępstwo od schematu.
- Poza tym nietypowa dla bohatera romantycznego jest skromność Księdza Robaka – nie ma tu cienia wywyższenia się ponad tłumy, przeciwnie, jest głęboka pokora i szczerą pokutą.
- Fakt, że Jacek Soplica zawarł małżeństwo i miał syna, także niezbyt pasuje do biografii bohatera romantycznego.

Pan Tadeusz jako epos

Epos to wielki, rozbudowany utwór wierszowany, tu trzynastozgłoskowiec, który przedstawia dzieje bohaterów na tle wydarzeń historycznych, przełomowych dla danej społeczności. W *Panu Tadeuszu* tym wydarzeniem jest przemarsz wojsk Napoleona przez Europę, postacie to Soplicowie, Horeszkowie i cała społeczność litewskiej prowincji. Pierwszym twórcą gatunku był Homer. Mickiewicz napisał ostatni z polskich eposów.

- **Epos rozpoczyna się inwokacją.** Nie ma chyba słynniejszej apostrofy polskiej od: „Litwo! Ojczyzno moja!” Mickiewicza. Poeta zwraca się do odległej ojczyzny i Matki Boskiej, prosząc, jak to w inwokacji być powinno, o pomoc w tworzeniu dzieła.
- **Napisany jest trzynastozgłoskowcem** – metrum, które w literaturze nowożytnej jest odpowiednikiem starożytnego heksametru, „zarezerwowanym” dla dzieł o poważnej tematyce.

- **Język jest bardzo rozlewny, szczegółowy**, tak jak w eposach homeryckich dominują różne formy podawcze: opis, opowiadanie, charakterystyka, dialog. Autor stosuje zabieg retardacji polegający na wprowadzaniu rozbudowanych opisów w celu wstrzymania akcji i wzbudzenia większego napięcia u czytelników.
- **Porównania homeryckie** – są obecne w eposie Mickiewicza w przedstawieniach przyrody, drzew, burzy czy sadu.
- **Realizm szczegółu** – czyli metoda opisywania rzeczy z epicką dokładnością, tak że na podstawie tego opisu można by odmalować daną rzecz z fotograficzną dokładnością. Tak opisywane są: słynny serwis rodowy, strój zaręczynowy Zosi, rodzaje grzybów i drzew litewskich itd.
- **Epizodyczność akcji** – wiele jest w *Panu Tadeuszu* epizodów, np. spór Rejenta i Asesora o psy, gra Jankiela – nie stanowią przecież głównej osi wydarzeń, ale spełniają ważną rolę w utworze.
- **Retardacja** – czyli obecność takich partii utworu, które zatrzymują akcję, opóźniają następne wydarzenia, tym samym mobilizują czytelnika, pogłębiając ciekawość. Liczne opisy w *Panu Tadeuszu* spełniają tę rolę – znów opisy przyrody, nieba, obyczajów, grzybów, serwisu, strojów itd.
- **Narrator**
 - Jest tu w przeważającej części trzecioosobowy, zdystansowany, przedstawia odbiorcy osoby i wydarzenia, sam zaś swoje uczucia ujawnia tylko w Inwokacji.
 - W toku narracji Pana Tadeusza zauważamy obecność jeszcze jednego narratora – głosu, który wyraża opinie lub poglądy ogółu, nie wszystko wie do końca, często przedstawia domysły, używa słów „podobno”, „mówiono” – tak jak w przypadku opowieści o Księdzu Robaku.
- **Bohater zbiorowy** – ta cecha eposu jest tu także realizowana. Bohaterem jest szlachta – zróżnicowana wewnętrznie, czasem nieco idealizowana, lecz szlachta polska doby napoleońskiej – dlatego też często utwór nazywany jest epopeją szlachecką.
- **Postacie są często wyidealizowane i zindywidualizowane** dzięki przypisaniu każdej z nich charakterystycznego rekwizytu lub powiedzonka.

Zobacz:

Obyczaje, obrzędy, rytuały w *Panu Tadeuszu*

- **Rytuał picia kawy** – parzeniem kawy zajmowała się we dworze osobna służąca, która przywoziła z miasta ziarno najlepszego gatunku, rano szła do mleczarni, by zebrać najlepszą śmietanę. Serwowała kawę w filiżankach, a śmietankę podawała w specjalnych garnuszkach.
- **Zasiadanie do stołu podczas obiadu** – na początku podawano wódkę, następnie domownicy siadali za stołem w ustalonym porządku. Najwyższe miejsce przypadało

Podkomorzemu. Ksiądz Robak odmawiał modlitwę po łacinie i dopiero wówczas podawano potrawy, na przykład chłodziec litewski.

- **Wieczera** – odbyła się w zamku Horeszków, goście wchodzili w odpowiednim porządku i stawali kołem, witał ich Podkomorzy, a Sędzia wskazywał miejsce, błogosławiąc stół znakiem krzyża. Rozpoczynano od chłodnika, a następnie podawano raki, kurczęta, szparagi, nie zapominając o dobrych trunkach. Słychać było strzelanie korków i brzęk talerzy.
- **Grzybobranie** – miało miejsce zawsze w porze przedobiedniej, towarzystwo ruszało do lasu za Sędzią ubrane na wzór wiejski w słomiane kapelusze i płócienne opończe, które osłaniały kontusze. Zbiór grzybów odbywał się w skupieniu i zadumie stosownej „do miejsca i czasu”, dopóki nie odezwał się dzwon dworski wzywający grzybiarzy na obiad. Wówczas uroczysty nastrój ustępował okrzykom i hałasom. Z lasu wychodziła wesoła gromada, niosąc koszyki pełne grzybów.
- **Polowanie** – to kolejny rytuał, którego strzegł Wojski – strażnik myśliwskiej etykiety. Uczestnicy polowania ustawiali się w szyku, czekając, aż ogary nagonią zwierza. Wojski przykładął ucho do ziemi, nasłuchując kroków zbliżającej się zwierzyny. Gdy rozległ się ryk niedźwiedzia, urządzano obławę. Po upolowaniu zwierza Wojski brał róg i rozpoczynał wspianą koncert. Dźwięki wydobywane z rogu opowiadały historię łowów i naśladowały odgłosy dzikich zwierząt. Zamknięciem rytuału polowania było rozpalenie ogniska i warzenie bigosu według specjalnej staropolskiej receptury. W międzyczasie towarzystwo popijało wódkę gdańską, a gdy bigos był gotowy, częstowano nim i zjadano pośpiesznie.

Zobacz:

Po raz ostatni...

Pan Tadeusz jest swoistym zamknięciem epoki przedrozbiorowej. Mickiewicz podkreśla to niejednokrotnie:

- mamy o czynienia z ostatnim zajazdem na Litwie, obserwujemy ostatniego woźnego trybunału, również Podkomorzego,
- „ostatniego co tak poloneza wodzi”. Uczucie tęsknoty za minioną Polską spotęguje *Epilog* – początkowo niewłaściwy do wydań *Pana Tadeusza*.

Realizm Pana Tadeusza

Jest pozorny. Mamy do czynienia z obrazem wyidealizowanym, niemalże bajkowym. Poeta kreuje świat podobny do rzeczywistego, ale w każdym aspekcie doskonalszy.

Za przykład niech posłuży opis ogrodu i pól, gdzie rosły obok siebie jednocześnie rośliny wiosenne i jesienne. Nie dziwnym zabiegiem autora upiększającym przedstawiany świat. Tak zapamiętał poeta „kraj lat dziecińczych”, bezpowrotnie utracony.

Ważne skojarzenie!

Jacek Soplica już wkrótce otrzyma literackiego spadkobiercę. Będzie nim bohater Sienkiewiczowskiej *Trylogii* – Andrzej Kmicic. Ich biografie zawierają wiele podobieństw:

obaj młodzi szlachcice mają za sobą huczną młodość, grzech na sumieniu, walkę o ojczyznę pod przybranym nazwiskiem, obaj doczekają się rehabilitacji.

Finały ich losów są wprawdzie różne:

- Soplica nigdy nie zdobędzie ukochanej kobiety,
- Kmicic – owszem, ożeni się z Oleńką.

Obaj za to realizują podobną odmianę bohatera romantycznego – „urealnionego”, sprowadzonego z chmur i szczytów między ludzi, bliższego życiu.

Historia w *Panu Tadeuszu*

Historia w *Panu Tadeuszu* funkcjonuje w dwóch planach czasowych; w przeszłości i teraźniejszości.

Przeszłość przywołują w utworze:

- Znaki materialne, przedmioty stanowiące wystrój wnętrza soplicowskiego dworu: portrety narodowych bohaterów (Kościuszki, Rejtana, Jasińskiego), zegar wybijający rytm Mazurka Dąbrowskiego, odświętny serwis przedstawiający historię polskich sejmików. Ślady potopu szwedzkiego na podwórzu Maćka Dobrzyńskiego.
- Rozmowy bohaterów, na przykład Gerwazy, opowiadając o historii rodu Horeszków, nawiązuje do Kościuszki i Konstytucji 3 maja (ks. II), Ksiądz Robak mówi w karczmie o Księżstwie Warszawskim i jego armii.
- Koncert Jankiela – muzyczny obraz dziejów Rzeczypospolitej, w którym pojawiają się echa Konstytucji 3 maja, Targowicy, rzezi Pragi i powstania legionów we Włoszech.

Teraźniejszość to przemarsz wojsk Napoleona i legionów polskich na Moskwę w roku 1812 i związane z tym nadzieje na odzyskanie wolnej Polski.

Zobacz:

Cechy osobowości, które łączą Jacka Soplicę z bohaterami pierwszych utworów romantycznych, to:

- romantyczna, niespełniona miłość, która naznacza życie Jacka piętnem tragizmu,
- czyn moralnie niejednoznaczny,
- metamorfoza,
- zmiana imienia,
- samotność,
- tajemniczość poświęcenie własnego życia dla idei,
- skłócenie ze światem, niezgoda na rzeczywistość, gdzie o wartości i losie człowieka przesądza status majątkowy,
- głębokie życie wewnętrzne,
- uleganie emocjom, gwałtowność charakteru,

- tajemniczość postaci zwłaszcza w planie czasu teraźniejszego – mieszkańcy dworu nie wiedzą, kim jest tajemniczy Ksiądz Robak,
- patriotyzm, walka o sprawę kraju, gotowość poświęcenia za ojczyznę.

Nowe rysy osobowości romantycznej Jacka Soplicy:

- nie jest naznaczony indywidualizmem w takim stopniu jak jego poprzednicy,
- jest bardziej realistyczny, wiarygodny,
- ma umiejętność racjonalnego działania,
- jest postacią dynamiczną, realizuje się w działaniu,

jest działaczem demokratycznym, szansę dla Polski widzi w ogólnonarodowym powstaniu, a nie w poświęceniu jednostki za naród.

Co jest ważne

Pan Tadeusz pokazuje losy nieprzeciętnej jednostki (Robak) oraz zbiorowość (polska szlachta).

- Jacek Soplica jest typowym bohaterem romantycznym, który przechodzi charakterystyczną przemianę z butnego szlachcica myślącego o sprawach prywatnych w bezimiennego sługę narodu.
- Zbiorowość szlachecka pokazywana jest jako reprezentująca takie wartości, jak patriotyzm, waleczność, poczucie więzi społecznej, ale ma także istotne wady, jak prywatność, pieniactwo, pycha. Na przywary szlachty spogląda jednak Mickiewicz oczami humorysty, nie zaś satyryka. Z mniejszą dozą sympatii, bardziej satyrycznie przedstawieni zostali odstępcy od obyczaju polskiego: Hrabia – angloman i Telimena – miłośniczka Petersburga.

Przenikliwej psychologicznie charakterystyki postaci pierwszoplanowych dokonuje Mickiewicz w znakomitych dialogach i monologach.

Podobnie jak w eposie homeryckim ważną rolę odgrywają tu opisy przyrody (Mickiewicz stosuje porównania homeryckie). Są one na ogół zharmonizowane z przebiegiem akcji i uwydatniają piękno zwykłego, wiejskiego krajobrazu. Dzięki nim to epickie dzieło nabiera charakteru lirycznego.

Ważnym elementem ukształtowania poematu jest język stylizowany na potoczną polszczyznę (dużo tu archaizmów i prowincjonalizmów). Zwróćmy przy tym uwagę na wybór trzynastozgłoskowca – to polski odpowiednik homeryckiego heksametru.